

ДО ІСТОРІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

Минуло 100 років з того часу, як на арені української історії знову розпочала свою діяльність Чернігівська громада, що на відміну від своєї попередниці громади 61—63 р.р. XIX ст. була згуртованішою, цілком таємною організацією кінця XIX — початку XX ст.

Про її діяльність збереглися спогади видатних громадських діячів Чернігова.¹

Та автор цих рядків, працюючи в Інституті рукопису ЦНБ АН України, виявив нові матеріали, які висвітлюють роль членів Чернігівської громади у політичному та культурно-освітньому житті тієї доби.

У грудні 1904 року Рада Міністрів обмірковувала справу скасування цензурних обмежень українського слова. В цьому ж році щойно призначений міністр внутрішніх справ князь П. Святополк-Мирський заявив про нову політику уряду — «політику довір'я». Була пом'якшена цензура.² До міністра внутрішніх справ почали надходити листи від української інтелігенції з різних міст про доцільність впровадження української мови. Такого ж листа було надіслано Чернігівською громадою за підписами Г. Коваленка, М. Вороного, А. Верзилова та ін. Всього 47 підписів.

У 1905 році на підтримку незалежності Фінляндії Чернігівська громада надіслала вітальну адресу за 39 підписами, яка була опублікована в гельсінгфорській шведській газеті «Хуфвудстадсбладет» (№ 51, 1905 р.). У відповідь від фінляндського Сейму чернігівці отримали листа, якого надійно сховав від поліції адвокат І. Шраг.

Чернігівські громадівці мали вплив у науковому товаристві ім. Т. Шевченка. Прикладом тому є лист Б. Грінченка та І. Шрага до Товариства у зв'язку з погіршенням справ у ньому.

Великий інтерес становить листування у різні часи між членами громади, зокрема листи лідера Чернігівської громади А. В. Верзилова до Бориса та Марії Грінченків.

Лист від 26 лютого 1900 р. вказує на те, що між громадами існував зв'язок. Комаров був активним діячем Одеської громади. Лисенко належав до Київської громади. Русов після від'їзду з Чернігова продовжував діяльність у Полтавській громаді.

У листі від 1 січня 1927 р. мова йде про роботу над збиранням матеріалів про Чернігівську громаду. Автор листа вказує на те, що в цей період існували труднощі з цією публікацією. Підпис — «Сивенький». Це один із псевдонімів поета В. Самійленка.

У листі від 7 березня 1927 р. А. Верзилов зробив наголос на тому, що Чернігівська громада, зокрема у старому її складі, обмежувалася культурно-просвітницькою діяльністю і ніколи революційною не була, хоч такою хотіли бачити її тогочасні ідеологи.

Останній лист (місяць не вказаний) потверджує те, що А. Верзилов до кінця життя був відданий справі Чернігівської громади. Він продовжує роботу над цією темою. Автор вказує на обмеженість публікацій творів Б. Грінченка. У листі помітне передчуття нових тяжких часів для долі України.

Листи друкуються мовою оригіналу.

Заява Чернігівської інтелігенції до Міністра внутрішніх справ

(19 грудня 1904 р.)

Украинская интеллигенция, собравшаяся для чествования 35-летия литературной деятельности одного из старейших украинских писателей И. С. Левицкого, после обмена мнений по вопросу о современном положении украинской литературы пришла к следующему выводу:

1. Ныне действующие в России запретительные распоряжения почти исключают возможность пользоваться украинским языком в литературе, вследствие чего писатели должны или совсем отказаться от своей деятельности или переносить ее за границу.

2. При таком положении вещей народы лишены средства единственно пригодного для проведения в темные массы знаний — книги и школы на родном языке, благодаря чему десятки лет поддерживается темнота и невежество среди народа, убиваются его духовные силы и задерживается его экономическое развитие.

3. Украинская интеллигенция лишена своей литературы, лишена возможности, как бы то ни было, ясного выражения своих мнений, т. к. даже в той крайне узкой области оригинальной беллетристики, которая повидимому является незапрещенною, писатели подвергаются не органическому ничем произволу цензоров.

4. Ввиду этого мы, нижеподписавшиеся, убежденные в настоятельной необходимости устранения упомянутых запрещений, считаем своим долгом довести вышеизложенное до сведения г. Министра внутренних дел.

Выражая полную солидарность, мы жители г. Чернигова к настоящим присоединяемся.

(3)

Підписи

Адреса Фінляндському Сейму

(Чернігів, 1905 р.)

Многоуважаемому Финляндскому Сейму. Просим многоуважаемый Сейм принять искреннюю признательность украинских граждан, живущих в городе Чернигове. Нам очень тяжело видеть, что права финского народа так сильно попираются. Наше сердце всегда было и будет с Вами, которые отстаивали и все еще продолжаете отстаивать Ваши права и свободу. Мы не забыли, что в 18 веке от нас также отняли наше право и что наш Гетман Павел Полуботко и делегаты народа, в то время, когда они прибыли в Петербург с петициею, относительно прав украинского народа, были жестоко наказаны, и Запорожская Сечь была уничтожена. Мы твердо уверены в том, что права и свобода восторжествуют и что Финляндия вернет свои права и что все народы в России последуют Вашему благородному примеру для получения одинаковых прав, дабы они наконец могли жить в мире и согласии.

До громадян України, що проживають у м. Чернігові

(10 лютого 1905 р., Гельсингфорс)

Вашу адресу на ім'я Сейму Фінляндії прочитано на зборах, де було більш як двісті депутатів Сейму, і зустрінено гучними оплесками. Ці депутати доручили нам висловити вам їх почуття вдячності та симпатії, а також і щирі побажання для будучини народу України, цього відважного народу, що держиться своєї національності й зберігає на дні душі любов до своїх вільних інституцій.

Ми бажаємо, щоб режим права, волі, спокою та згоди незабаром би здійснився у вашому краї. Ми дякуємо Вам, що так добре зрозуміли справедливу мету поривань та боротьби народу Фінляндії.

(4)

До наукового Товариства ім. Шевченка.

(1901. X.19—24, лист у Львів з Чернігова)

Високоповажний Добродію!

Через неоправдані фактами напади голова Товариства ім. Шевченка, професор М. Грушевський, а за ім члени Відділу Франко, Гнатюк та Томашівський зреклися праці в Товаристві.

Зразком сих нападів є дописи Dziennika Polskiego. Нема потреби вясняти, яку велику національну вагу має діяльність Товариства ім. Шевченка і як багато важить, щоб періодичні наукові сили не покидали в йому праці. Маючи се на ввазі, ми, чернігівські члени Товариства, вдалися до його отим листом, який додаємо наприкінці і хочемо передати свої голоси на загальних зборах сього року таким членам Товариства, які могли б пособити впорядкувати сю справу на користь нашій науці.

Повідомляючи про се Вас, Високоповажний Добродію, просимо Вас укупі з іншими членами Товариства ім. Шевченка, що живуть у Вашому місті, обміркувати сю справу і коли пристанете на нашу думку, виявити Загальними Зборами Товариства і свій погляд на неї.

Борис Грінченко, член Товариства

Ілля Шраг, член Товариства

(5)

Лист до Б. Д. Грінченка у Київ.

(Чернігів, 26 лютого 1900 р.)

Шановний Борис Дмитрович! Вам, певне, відомо, що 4 (марта) святкуватимуть юбілей 25-літньої громадської діяльності Шрага. Я був хворий, та й тепер ще не вичуняв. Все виходить якось не до ладу. Добре такий річинець. Потім надумались тільки сьгодні сповістити Київ (Лисенка), Полтаву (Русова), Одесу (Комарова) й Галичину. Се зробив Коваленко. Сподіваюсь, що Ви напишете іншим, яких є у Вас адреса.

Ваш Верзилов

(6)

Лист до М. М. Грінченко у Київ.

(Чернігів, 1 січня 1927 р.)

Дорога Маріє Миколаївно! Щиро дякую Вам за надіслане за Сивенького, особливо за ласкавий напис. Щодо одержання Вашого подарунку, я читав ці спогади в книжці, що дістав через Дорошевського від О. С. Самійленкової, яка незадоволена і, мовляв, у карикатурному вигляді виведено дорогого покійника. Передруковано також мені, що Ви з великим трудом зачислили свої спомини про «Чернігівську Громаду» — спасибі, ще й про мене згадали. А я багато передумав, зібрав деякі відомості за 4. Громаду часів 1906—1917 р. Іноді мене бере охота обробити цей матеріал. Краще, ніж тоді, коли писав. Коли б Ваша ласка, то як-небудь пізніше мені мій рукопис і ті замітки, що я подав Вам через Єфремова на Ваш рукопис, який сподіваюсь — незабаром прочитати в друкованому. Я не думаю з Вами полемізувати як тоді полемізував у своїх замітках, а думка така: написати додатково до Вашого твору про 4. Громаду в зв'язку з чернігівським (західноукраїнським протилежням), особливо за 1906—1917, власне, за ті роки, коли ні Ви, ні я вже не входили в склад 4. Громади, бо з тих її членів, що ще живі, мабуть, ніхто не думає щось писати за ці останні дні і якось мало цікавляться!

Щиро вдячний.

А. Верзилов

(7)

Лист у Київ до М. М. Грінченко.

(Чернігів, 7 березня 1927 р.)

Дорога Маріє Миколаївно... Щодо Глібовських свят, то вони ви-
йшли пишнішими, ніж святкування в мене. Б. М. Шевелів та Ви, ма-
буть, читали спомини про Глібова в «Сяйві», Глібова пошив в револю-
ціонери, в політичні діячі, словом з Глібова вийшов Герой, та з Чер-
нігівського громадянства вийшла майже революційна організація «Зем-
ля і Воля».

Ваш Верзилов
(8)

Лист до М. М. Грінченко.

(Чернігів, 1927 р.)

Дорога Маріє Миколаївно!

Спасибі за вислані матеріали мої про Черніг. Укр. Громаду —
щиро дякую й чекатиму видрукування Вашої статті. Думаю, що коли
з'явиться Ваша стаття, то мо' озвуться й інші «громадяни». Напр. Гр.
О. Коваленко міг би написати свої згадки, почіваючи на ювілейних
лаврах.

Читав радіючи, що вийшли вибрані твори Бориса Дмитровича. Так
якось образливо було, що все видавали Коцюбинського, Лесю Україн-
ку, а коли я вчителював в Лисаветграді, то я був приємно вдоволений
наскільки популярний Грінченко серед молоді.

Ви писали, що збираєтесь до Чернігова, не минайте й нас, коли
доживемо. Тепер живемо одним днем, все міняється, так люди мруть,
що боїшся щось і загадувати, а тут ще знов почали про війну гомоні-
ти, а як би розпочалася війна, то не знав би, що й буде...

Ваш А. Верзилов
(9)

ПРИМІТКИ

1. Марія Грінченкова і Аркадій Верзилов. Чернігівська українська Громада // Чернігів і Північне Лівобережжя. — К., 1928. — С. 463—487; Софія Русова. Мої спомини // За сто літ. — К., 1928. — Кн. 2. — С. 135—175; Максимович Т. Чернігівські мемуаристики // Зап. Іст. — Філ. Від. — К., 1929. — Кн. XXV. — С. 358—373.
2. Полонська-Василенко Н. Історія України. — Т. Ц. — С. 413.
3. ЦНБ АН України, Інститут рукопису. — Ф. Ц. — № 3488.
4. Шевелів Б. М. Адреса Чернігівської української Громади до Фінляндського Сейму 1905 р. // ЦНБ АН України, Інститут рукопису. — Ф. 10. — № 14790.
5. ЦНБ АН України, Інститут рукопису. — Ф. Ш. — № 41219.
6. Там само. — Ф. Ш. — № 35865.
7. Там само. — Ф. Ш. — № 45472.
8. Там само. — Ф. Ш. — № 45470.
9. Там само. — Ф. Ш. — № 45471.

